

Margus Laidre 50

Kiriustelu

Marek Tamm: Jõudsid pärast ülikooli lõpetamist 1982. aastal tegutseda ainult ajaloorindel vähem kui kümme aastat, siis tuli minna taastatud riiki esindama, esmalt Rootsi, siis Saksamaale ja viimaks Inglismaale. Kuigi ajaloo tegelemiseks on seetõttu jäänud vähem aega, siis teisalt on see kahtlemata pakkunud võimaluse näha asju veidi avaramas perspektiivis. Kui tavaliselt suhtleb ajaloolane peamiselt arhiivide, raamatute ja kolleegidega, siis Sinu suhtlemising on olnud võrratult laiem. Kas Sa ise oskad hinnata, kui palju on Sinu ajaloonägemust muutnud diplomaaditöö?

Margus Laidre: Olgu kohe öeldud, et ajalooharidusest ja mineviku tundmisest on diplomaaditöös olnud hindamatu kasu. See aitab näha seoseid ja selgitada paljude tänaste poliitiliste ümberolevate tagamaid, mille juured ulatavad enamasti kaugemale möödanimikku. Töötamine diplomaadina võimaldab piiluda poliitika, pean ütleva kahjuks mitte alati helgesse, köögipoolde ehk teisisõnu näha, kuidas ajalugu reaalselt tehakse. Seega on minus peidus olev ajaloolane pigem mõjutanud arusaama praktilisest diplomaatiast ja mitte vastupidi. Samas tuleb tunnistada, et juba ainuüksi pikkadest võõrsil veedetud aastatest johtuv kogemus laseb paljudel koduses Eestis „kaljukindlana” tundunud asjadel hoopis teises valguses paista. Tahaksin uskuda, et seda silmapiiri varjavad metsa on tendentsina vähemaks jäänud.

M. T.: Oled ühena vähestest Eesti ajaloolastest tihanud kirjutada üldajaloo teemadel, samas Eesti ajaloost kirjutades püüdnud alati haarata laiemat pilti. Mis on aga need „kaljukindlad” asjad Eestis, mida kaugemalt teises valguses näed? Või laiemalt: milline peaks olema ideaalne tasakaal Eesti ajaloo ja üldajaloo vahel?

M. L.: Mind on alati huvitanud, mis toimub väljaspool Eesti piire ja samas, kuidas muu maailm suhestub meie enda minevikuga. Aga selge on seegi, et Eestist eemal oldud aastad on tekitanud teatava distantsi, mis on vaatenurka mitte ainult muutnud, vaid ka oluliselt avardanud. Mulle tundub, et kohati on meie minevikukäsitlus liiga mustvalge ja päris ajalugu segamini müüdigaga. Kipume vaatama asjadele nii, nagu oleksime tahtnud neid näha, ja mitte ilmingimata nagu sündmused tegelikult kulgesid. Samuti oleme tugevalt kinni eelarvamustes. Tunnistan, et olen sügavas hämmingus hinnangute üle, mis hoolimata 800 aasta pikkusest vahemikust näevad piiskop Albertit massimõrvarina ning inimsusevastaste kuritegude kordasaatjana, samal ajal kui

väidetavalt eestlaste poolt 1187. aastal toime pandud Sigtuna hävitamist vaadeldakse kangelaSteona ning Teise maailmasõja kontekstis saab Saksa sõdurist juba koguni vabastaja. Kus on siin loogika? 12. ja 13. sajandi, aga samuti hilisemate aastasade kontekstis olid vallutused ja kultuurikontaktid tihedalt omavahel läbi põimunud üle terve Euroopa. Paradoks on veel selles, et tõenäoliselt poleks ilma kõigi rööv- ja sõjaretkedeta tänast Eestit ja väga paljusid, kui mitte enamikku meist üldse olemaski. Peaksime endalt küsima, miks sarnaste geograafiliste ja kultuuriliste taustade puhul jõudsid rootslased, taanlased, venelased, poolakad ning samuti Euroopa viimasteks paganateks jäänud leedulased oma riigini enne kui eestlased, lätlased ja soomlased. Minu jaoks ei eksisteeri vajadust tasakaalu järele Eesti ja üldajaloo vahel, sest meie minevik on osa Euroopa ajaloo ühtsest tervikust.

M. T.: Ma tean oma kogemusest, et kõige raskem on tagantjärele põhjendada oma uurimisteede valikut. On Sul aga siiski olemas mingi lugu, mis seletab, miks Sa jäid juba ülikoolipõlves kinni Rootsi aja uurimisse, ehk laiemalt, millega võlus Sind see „pikk 17. sajand”, mis on olnud tänaseni Su uurimistööde peamine ajatelg?

M. L.: Sul on õigus ja ega siin ühest seletust olegi. Ülikooli astudes tahtsin esmalt saada arheoloogiks ja seejärel paelus mind antiikajalugu ning eriti Makedoonia Aleksandri isik. Dotsent Märt Tänavaga ei pidanud aga seda suunda perspektiivikaks. Nii läksin teisel ülikooliaastal professor Herbert Ligi jutule ja palusin kursusetöoks teemat Rootsi ajaloo. Sain selleks Kalmari uniooni, mille kohta tollases Tartu ülikooli raamatukogus polnud ei rohkem ega vähem kui üksnes kolm raamatut. Nägin kurja vaeva, et töö arvestataval tasemel valmis saada. Järgmisel aastal olin jälle platsis, sedapuhku professor Helmut Piirimäe juures, kellest sai minu hea teejuht ja õpetaja paljudeks aastateks, ja küsisin taas uurimisteedat Rootsi ajaloo. Professor Piirimäe päris vastu, kas ma rootsi keelt oskan, ja alles siis, kui kuulis, et olen seda asunud õppima, pakkus mulle valida teema majandusajaloo või sõjandusest. Valisin viimase. Erinevalt paljudest eestlastest polnud mul aga Rootsis ei sugulasi ega ajastut arvestades mõistagi ka kirjasõpru. Võib-olla oli kaudseks ajendiks, et minu isa oli pärit Haapsalust, eestirootslaste mitteametlikust pealinnast ning poisikesepõlves tuli tal ette maadejagamist oma kohalikest rootslastest eakaaslastega.

M. T.: Oled selgelt pigem raamatu kui artikli tüüpi ajaloolane. See tähendab, et eelistad oma uurimistööid vormistada laiemale haritud lugejaskonnale mõeldud monograafiadena, mitte erialaste (seega enamasti võõrkeelsete) teadusartiklitena, nagu seda soosib tänapäeva teadusilm. On see teadlik valik või pigem juhus, mis tingitud välistest võimalustest?

M. L.: Ma ei oskaks ise nii selgepiirilist määratlust anda. Arvestada tuleb mitme faktoriga. Esiteks ei teeni ma hetkel igapäevast leiba ajaloolasena, mistõttu on mul võrreldes oma tsunftikaaslastega suurem vabadus valida. Teiseks dikteerib iga aeg oma vormid, nagu Sa ka ise osutad. Mulle näib, et praegu on teadusartikli osakaal monograafiaga võrreldes teenimatult suur. Artikli kirjutamisele kulub ju põhimõtteliselt palju vähem aega ja vaeva, võrreldes raamatuga. Samas võimaldab artikli vorm aga suhteliselt kiiresti tutvustada oma seisukohti ka teistes maades elavatele kolleegidele. Mäletan siiani rõõmu, kui 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate algul õnnestus mul verinoore teadlasena publitseerida mõned artiklid Soome ja Rootsi teadusajakirjades, milleni paljud vanemad ja teenekamad kolleegid polnud jõudnud. Viimastel aegadel olen aga tõesti artiklivormi unarusse jätnud. Üheks põhjenduseks kindlasti veel see, et artiklile paratamatult ette antud mahupiirid ei sobi hästi minu olemusega. Teisisõnu pole lühidus minu voorus, mistõttu imetlen siiralt teatmeteoste artiklikoostajaid.

M. T.: Su raamatud on kirjutatud selgelt lugejale mõeldes, kummatigi erinevad Sa enamikest oma ametivendadest selle poolest, et hoiatad iga teose alguses, et kõik, mida Sa kirjutad, ei pruugi olla tõsi, rõhutad ajaloolase paratamatut subjektiivsust. Isegi oma doktoritööd alustad tõdemusega, et „mineviku rekonstrueerimisega on nagu luule tõlkimisega: eales pole seda võimalik teha täiesti täpselt ehk sõna-sõnalt”. Kui Sa peaksid võtma kokku oma ajaloolasekreedo ehk selle, millised on Sinu meelest ajaloolase võimalused minevikust kirjutada, siis kuidas see kõlaks?

M. L.: Võib kõlada egoistlikult, ent esmajärjekorras kirjutatan tegelikult iseendale, ajendatuna soovist mineviku kohta lähemalt teada saada, ja alles seejärel on tulnud tahtmine kogutud teadmisi ka teistega jagada. Ma ise loodan küll, et kõik, mida olen kirjutanud, on tõsi selles mõttes, et tegemist pole fiktsiooniga. Ometigi rajaneb kirjapandu olemasolevatele allikatele. Kuna aga ajas tagasi liikudes alli-

kate hulk pigem väheneb kui suureneb, on suur võimalus ja kohati isegi oht, et säilinud materjali põhjal tehakse vildakaid järeldusi. Allikmaterjali fragmentaarsus teeb minevikupildi üks-ühese taastamise võimatuks ja siit ka paralleel luule tõlkimisega. Lähiajaloo varitсевad teistsugused karid, sest siin võib tohtu allikate mass, ühes kiusatusega ajalugu politiseerida, üldpilti hägustada ja selle fookusest välja viia. Ajaloolane peab ennekõike olema aus mineviku ja iseenda vastu ning taotlema maksimaalset objektiivsust isegi siis, kui millegi teadasaamine ei vasta tema esialgsetele ootustele, ehkki inimlikku subjektiivsust vaevalt et sajabrotsendiliselt maha suruda õnnestub. Kindlasti tuleks vältida kohtuniku rolli mineviku üle, sest ainuüksi tagantjärele-tarkusena teadmine, kuidas üks või teine sündmus lõppes, ei tee meist kaugete eelkäijatega võrreldes paremaid inimesi. Ajaloolase ülesandeks on pigem katsuda mõista, mis olid need motiivid, mis ajendasid inimesi ette võtma samme, mille tulemusel oleme lõppkokkuvõttes välja jõudnud tänasesse päeva. Kui öeldakse, et ajaloost pole võimalik õppida, siis pole see ajaloo, vaid inimeste süü.

M. T.: Head ajaloolast võib võrrelda hea veiniga – vananedes muutub ta aina paremaks ja hinnalisemaks. Ma tean, et Sul ei ole kombeks pooleliolevatest töödest rääkida, sellepärast küsingi laiemalt: mis on need valdkonnad, mis Sinu hinnangul vajavad meie varauusaja ajaloos kõige enam läbiuurimist ja lahtikirjutamist?

M. L.: Hoolimata Sinu ahvatlevast pakkumisest ei tihkaks ma enda õlule võtta suunanäitaja rasket koormat, sest igal põlvkonnal on omad küsimused ja rõhuasetused mineviku kohta, mis johtuvad ennekõike meie tänapäevas aset leidnud muutustest, isegi kui see seos võib paljudele esmapilgul märkamatuks jääda. Mul on hea meel, et Eestis on kasvav hulk noorema põlve ajaloolasi, kes on oma hariduse omandanud või seda oluliselt täiendanud erinevates välismaa ülikoolides, mis minu tagasihoidliku arusaama järgi peaks kindlasti elavdama ja stimuleerima meie kodust ajaloolist debatti. Paljud küsimused nii vanemast kui ka uuemast ajaloost on meil ju tegelikult omavahel läbi vaidlemata või siis on seda tehtud kuidagi argsi ja häbelikult. Eesti ajaloos ei tohiks olla ühtegi teemat, millega me ise ei julgeks rinda pista, ja samas peab meil olema niivõrd palju sallivust ja laia silmaringi, et lubame ka naabermaade ajaloolastel oma minevikupõllul rahmeldada. Üks väike salasooв mul siiski on. Heal meelel

tahaks lugeda monograafiat Vana-Liivimaast kui ühiskondlikust, poliitilisest ja sotsiaalsest fenomenist alates selle tekkimisest kuni lagunemiseni 1560. aastate algul ning suhestatuna meie naabermaade ajalooга. Olen veendunud, et potentsiaalne autorite ring sellise üldteose kirjutamiseks on meil olemas.

Marek Tamm